

”Tyskerkirkegården” i Haslev

Lige vest for Haslev Kirkegård, ind mod Emmaus og med adgang fra kirkegården, ligger den tyske begravelsesplads fredfyldt og smukt. Her er der begravet i alt 241 tyske soldater og flygtninge fra 2. verdenskrig.

Men hvad er historien bag gravpladsen?

Vi skal tilbage til slutningen af 2. verdenskrig, hvor den sovjetiske røde hær på østfronten trængte frem til Berlin og videre mod vest og op mod Østersøen. Den 27. januar 1945 nåede den sovjetiske hær frem til koncentrationslejren Auschwitz og 6. februar krydsede russerne floden Oder og var dermed på tysk territorium.

I takt med at den sovjetiske hær rykkede frem i de tidligere tysk-besatte områder i Østeuropa, blev millioner af tyskere, soldater såvel som civile sendt mod vest og nord i en panisk evakuering. De frygtede berettiget russernes hævn, efter en brutal krigsførelse, hvor tyskerne i deres felttog i 1941 havde massakreret befolkningen, stjålet alt af værdi og ødelagt resten i den brændte jords taktik.

Det medførte en enorm flygtningestrøm, hvoraf ca. 350.000 tyske flygtninge og sårede soldater kom til Danmark. Ca. 100.000 af disse var sårede tyske soldater og ca. 250.000 var civile tyskere - de fleste kvinder og børn. De havde været på flugt i uge- eller månedsvis og var i en elendig forfatning, og mange døde af underernæring, mave- og tarminfektioner og børnesygdomme, der bredte sig som epidemier hos flygtningene.

Frem til befrielsen den 5. maj var flygtningene besættelsesmagts ansvar, og de forsøgte at få danske myndigheder til at samarbejde. Fra dansk side var det et urokkeligt krav, at de 2000 danske politibetjente, som sad i tyske koncentrationslejre, som modydelse skulle løslades. De tyske myndigheder tøvede, og den

danske lægeforening afslog at yde lægehjælp med undtagelse af tilfælde af epidemiske sygdomme, der kunne true den danske befolkning¹.

Det var således ikke med særlig stor velvilje de sårede soldater og tyske flygtninge blev modtaget i Danmark. I Haslev er der en særlig historie, som knytter sig til alle skoler i byen, der blev beslaglagt af tyskerne. Kun Haslev Gymnasium gik fri af denne beslaglæggelse, men det er en anden og helt særlig historie.

Fredag den 23. februar 1945 ringede sognerådsformanden Opstrup til forstander Bruus-Jensen på Haandværkerhøjskolen og oplyste, at tyskerne ville bruge Haslevs skoler som krigslazaret for ca. 1.000 sårede soldater. Lørdag den 24. februar besigtigede tyskerne skolerne i Haslev. (I virkeligheden foretrak tyskerne sindssygehospitalet i Oringe ved Vordingborg, men fra officiel dansk side ville man hellere afgive Haslevs skoler). Byens spidser holdt samme dag et møde, hvor de besluttede at henvise tyskerne til kun at beslaglægge den kommunale borgerskole, men tyskerne fejede forslaget af bordet som helt utilstrækkeligt.

Den 27. februar fik forstander Bruus-Jensen på Haandværkerhøjskolen besked fra officielt dansk hold, at samtlige Haslevs skoler skulle rømmes inden 8 dage, og fra den 5. marts 1945 blev Haandværkerhøjskolen beslaglagt af tyskerne som krigslazaret for sårede tyske soldater². Forstander Bruus-Jensen blev boende i sin forstanderbolig på skolen. Det accepterede tyskerne. (Bruus-Jensen talte i øvrigt udmærket tysk). Han kunne på denne måde snakke med tyskerne og varetage skolens interesser fra 1. parket. En af hans påtrængende opgaver var, at sikre afholdelse af eksamen for bygningskonstruktørelverne.

De sårede tyske soldater fyldte hele skolen og foredragssalen blev indrettet som lazaret. Det var tyske læger og tysk personale, som behandlede de sårede soldater. Det forlyder, at man benyttede en sliske ud ad et vindue til at transportere de døde soldater det første stykke vej ned i en transportvogn, som fragtede de døde til begravelsespladsen udenfor hegnet til Haslev Kirkegård.

Tyskerne ville have danske læger til at hjælpe, men Den danske lægeforening forbød danske læger at deltage i behandlingen. I det illegale blad "Information" den 23. marts 1945 kan man læse: *"I Haslev er alle Skoler nu rekvireret til Lazaret og Kasernebrug. Det drejer sig om i alt ti. Desuden er Byens Hoteller beslaglagt"* og i samme blad den 5. april 1945 kunne man læse: *"I Haslev er der nu 6.000 Tyskere, eller tre Gange så mange Tyskere som danske Indbyggere. Der er tale om baade Soldater, saarede og Flygtninge"*.

I det illegale blad "Frit Danmark" i april 1945 blev de tyske flygtninge og soldater betegnet som "Parasitter". Citat: *"Det bør fra den enkelte danske borger til statens højeste myndigheder være en hovedregel, at enhver form for hjælp til de tyske flygtninge og de sårede tyske soldater kun ydes under direkte tvang, og aldrig under frivillig medvirken"*. Argumentationen var den, at al hjælp til tyskerne ville forlænge krigen.

Efter krigens afslutning skrev 60 præster den 24. juni 1945 i Berlingske Tidende et forsvar for de tyske flygtninge, især imod den måde dagspressen skrev om de tyske flygtninge og deres forhold. Men det blev stærkt imødegået i en artikel i Information dagen efter. Holdningerne og meningerne var stærkt delte.

De sidste tyske krigsinvalidere forlod Haandværkerhøjskolen i eftersommeren 1945. Tyske flygtninge rykkede ind på den danske stats ordre, og under beskyttelse af "Statens Civile Luftværn". Flygtningene var på skolen indtil den 4. oktober 1946. Haandværkerhøjskolen var den sidste af Haslev-skolerne, der blev

¹ Baggrundsartikel fra EMU. "De tyske flygtninge i Danmark 1945-47". v. Sofie Lene Bak, lektor ved Saxo-instituttet, Københavns Universitet, i anledning af 75-året for Danmarks befrielse

² "Haandværkerhøjskolen i Haslev" en historisk beretning, redigeret af Lasse Simonsen, 1989

frigivet. Den næstsidste var HuH, som blev frigivet i foråret 1946. I alt 164 tyskere døde og blev begravet på den tyske kirkegård i Haslev.

Men hvorfor blev de døde tyske soldater og flygtninge ikke begravet på Haslev Kirkegård? Svaret er, at tyskerne ikke havde beslaglagt kirkegården, men skolerne, så tyskerne begravede de døde på Haslev Højskoles jord langs hegnet lige uden for Haslev Kirkegård, og der blev sat et trækors på hver grav. Hver enkelt død blev opført i en liste med navn, fødselsdag, fødested, grav nr. dødsdag og dødssted og for soldater med militær grad³.

Fotos fra Haslev – Begravelsespladsen 1945 - Tysk flygtning ved sin kones og sit barns grav på Haslev Kirkegård, 1945, ukendt fotograf (Fotos er fra <https://lolekilder.dk/tyskere-i-danmark-begravelsespladser/>)

Den nuværende begravelsesplads blev etableret i 1946 og de begravede blev flyttet og genbegravet her.

I en afskrift fra Haslev Freerslev Sogneråds protokol den 4. januar 1946⁴ fremgår det: *"Da den tyske Værnemagt havde beslaglagt Byens forskellige Skoler, skete der fra denne Henvendelse til Sognerådet om at fremskaffe en Begravelsesplads, efter at Menighedsraadet for Haslev By kategorisk havde nægtet at afgive noget Areal af Kirkegaarden dertil. Sogneraadet i Forbindelse med Værnemagten indledede derefter Forhandling med Haslev Højskoles Forstander om afgivelse af et Areal af Højskolens Jord beliggende tæt op til Kirkegaarden."*

Højskolen (v. forstander Herman Thorlø) afgav jord til 200 begravelsespladser imod en fastsat erstatning, og under den betingelse, at: *"Indhegning af Pladsen samt den fremtidige Vedligeholdelse blev Højskolen ganske uvedkommende"*. Erstatningen for arealet blev fastsat af Udvalget for Indkvarteringserstatning⁵ og det blev Luftværnskontoret i Haslev der forestod de praktiske foranstaltninger med udstykning, opmåling og udmatrikulering af arealet til begravelsespladsen, herunder også forhandling med menighedsrådet om adgang til begravelsespladsen over Haslev Kirkegård. Den 24. marts 1947 skriver Haslev Menighedsraad til Haslev-Freerslev Sogneråd: *"Vedrørende Spørgsmaalet om Ejendomsretten til og Vedligeholdelsen af den for tyske Flygtninge indrettede Begravelsesplads i Haslev skal man meddele, at Omkostningerne ved Erhvervelsen af det omhandlede Areal vil blive udredet af Flygtningeadministrationen, der ogsaa foreløbig varetager de med Vedligeholdelsen forbundne Opgaver."*

³ Haslev - begravede tyskere, 1945-1946 <https://lolekilder.dk/tyskere-i-danmark-begravelsespladser>

⁴ Haslev - Etablering af den tyske begravelsesplads, 1946-47. <https://lolekilder.dk/tyskere-i-danmark-begravelsespladser>

⁵ Skrivelse fra Udvalget for Indkvarteringserstatning den 26. nov. 1946

I den fine lille folder, som findes på Haslev Kirkes hjemmeside, om den tyske begravelsesplads fremgår det, at tyske og danske myndigheder i 1962 indledte forhandlinger om at samle alle tyske begravelser på visse bestemte kirkegårde, heriblandt Haslev. Tanken om denne flytning mødte en del modstand, men den blev gennemført i 1966. Nu ligger der 241 soldater og flygtninge begravet på "Tyskerkirkegården" i Haslev.

Siden 1962 er pasning af gravpladsen forestået af Volksbund Deutsche Kriegsgräbepflege. I 1969-70 foranstaltede den tyske organisation, at der blev opsat de nuværende granitkors med inskriptioner. I praksis passes gravpladsen af Haslev Kirkes gartnere, og der sendes årligt regning til VDK for dækning af økonomien ved pasningen.

Når man i dag går en tur ved kirkegårdens materialeplads, finder man en række granitsten med indhuggede numre. De stammer fra gravstederne, formentlig fra en overgangstid mellem de oprindelige træ kors og de nuværende granitkors, altså fra perioden mellem 1946 og 1970. Stenenes numre refererer til listen med døde, så bag hvert nummer gemmer der sig et navn og en skæbne. Granitstenene har ligget ved Haslev Museum indtil det blev nedrevet i 2018, hvorefter de blev overdraget til Haslev Kirke.

Et lille udsnit af granitstenene med gravnumre

Granitstenene kunne fortjene en bedre og måske permanent placering i forbindelse med gravpladsen, fx ved indgangen til begravelsespladsen, med en tavle med forklarende tekst, så stenene kunne være med til at fortælle historien. Der er overvejelser i gang i menighedsrådet og blandt kirkens ansatte om en permanent placering af granitstenene.

I Haslev-Faxe Posten den 20. januar 2020 fortæller Kirkegårdsleder Martin Sauer om tyskerkirkegården. Der er henvisning til en video⁶, optaget af Stevns WebTV i samarbejde med Haslev Kirke. Den giver et meget fint indblik i historien.

Det er meget sparsomt, hvad der findes af kilder om de begravede personer, og der er desuden flere grave med ukendte soldater og flygtninge.

⁶ Se <https://sn.dk/Haslev-Faxe-Posten/Video-Historien-om-tyskerkirkegaarden-i-Haslev/artikel/906350>

En enkelt kilde til en skæbne findes vedr. grav nr. 34⁷. Det drejer sig om en tysk soldat, der i listen over de oprindeligt begravede, er anført med håndskrift som *"Unbekannt SS-angehörig"* og under dødsdato er der anført *"Freitod" (selvmord)*. Ud over dette er blot anført gravsted nr. 34. I 1950 skriver Politiafdelingen under Flygtningeforsorgen i København til Kommunekontoret i Haslev og udbeder sig *"En Udskrift af Begravelsesprotokollen eller en Dødsattest for den på Haslev Kirkegaard i grav nr. 34 begravede SS-angehörige"*. Svaret på denne forespørgsel findes ikke i kilderne. Men 9 år senere skriver enken efter denne tyske soldat til "Standesamt Haslev" (registreringskontoret i Haslev): *"Ich bitte höflichst um eine Sterbeurkunde meines Ehemann, Rudolf Böhnert, geb. am 3. März 1903 verstorben am 23. Mai 1946 in Haslev in Flüchtlingslazarett"*. Sognerådsformanden skriver til enken: *"Som svar på Deres skrivelse af 13. ds. Bekræftes herved, at Rudolf Böhnert født d. 3. marts 1903, er død d. 23. maj 1946 på flygtningelazarettet i Haslev"*. Der findes tilsyneladende ikke nogen dødsattest eller dødssted for den afdøde, men alene listens mangelfulde oplysninger. Måske ligger der en korrespondance mellem Politiafdelingen og enken, som fastslår, at den ubekendte soldat er hendes ægte mand? Det er først da hun skriver sit brev, at der kommer navn, dødsdato og dødssted, så måske bekræfter sognerådsformanden blot enkens oplysninger?

Listen over begravede giver en del oplysninger. Af de oprindeligt 164 begravede var de 81 soldater og de 83 flygtninge. Af disse døde de 120 i Haslev, en del døde kommer fra Faxe, nogle få fra Bråby og nogle er der ikke angivet dødssted for. Blandt fødestederne findes steder som Hamburg, Berlin, Stettin, Königsberg, Riga og mange flere steder i Polen, Tyskland og de baltiske lande. Den første afdøde den 5. april 1945 var en tysk soldat, som var født den 11. oktober 1927. Han blev kun 17 år gammel og er begravet i gravsted nr. 37. Den sidste afdøde på listen er en kvinde, født den 15. oktober 1871 og død den 14. juli 1946 i Haslev, i en alder af 75 år (gravsted nr. 164). På listen er også tre børn, som er født i Haslev og som kun blev henholdsvis 1, 2 og 6 måneder gamle (gravsteder nr. 112, 137 og 158).

Der findes sikkert mennesker i Haslev, som kan huske begivenhederne fra den gang og kan supplere historien. Men forholdene og indstillingen den gang gjorde jo, at man ikke blandede sig, og kun så frem til at både soldater og flygtninge forlod byen og landet. Det var jo også før der var noget der hed flygtningekonventioner og FN.

Tilbage er en begravelsesplads, som fortæller en historie om mennesker i krig og på flugt.

Jørgen Hansen

13. april 2021

⁷ Brev af 19. januar 1959 fra sognerådsformanden til fru Mina Böhnert, Tyskland. <https://lokalekilder.dk/tyskere-i-danmark-begravelsespladser>. Bilag vedlagt af brevet fra enken og fra Politiafdelingen under Flygtningeforsorgen i København.